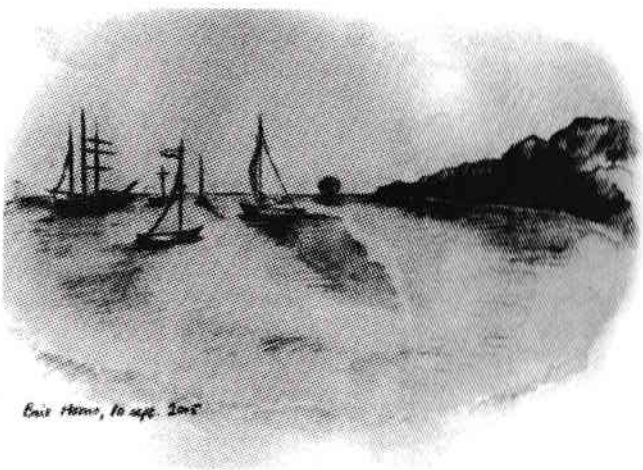

LBRIS

We know
books

Enis Hemo, 16 sept. 2018

J.M.G. LE CLÉZIO

RAGA

Apropierea continentului invizibil

Povestire

Traducere din limba franceză
de Mădălin Roșioru

EDITURA
ART

Cuprins

Raga	7
„Călătoria fără de întoarcere“	13
Melsissi	25
<i>Blackbirds</i>	43
Taro, igname, kava	59
Dumnezeu, zei, umbre	73
Arta de a rezista	91
Insule	113
<i>Bibliografie</i>	131
<i>Dosar de receptare critică</i>	133

Raga¹

Despre Africa se spune că e continentul uitat.
Oceania este continentul invizibil.

Invizibil, deoarece călătorii care s-au aventurat prima dată nu au perceput-o și deoarece și astăzi ea rămâne un loc lipsit de recunoaștere internațională, un loc de trecere, cumva o absență.

Când Balboa descoperă Pacificul, după o traversare dificilă a istmului Panama, cade în genunchi pe plaja Darién și ia în stăpânire această mare în numele regelui Spaniei, fără a-i bănuși întinderea. Fără îndoială, se gândește deja la ruta către Occident, care ar îngădui navelor să ajungă în Orient și Japonia urmând soarele.

Convinși de rotunjimea planetei noastre (de care mulți marinari nu se îndoiau, chiar înainte de afirmarea oficială a acesteia), geografilor au creat în

¹ Numele insulei Pentecôte în limba *apma* (în limba sa: Aorea).

secolul al XVI-lea două mituri, ambele false și ambele inspirând marile călătorii de explorare. Primul era mitul lui Anian, faimoasa strâmtoare din nord-vest care ar fi permis navelor să ajungă în Occident fără riscurile anevoioasei călătorii prin Arabia și India.

Iar cel de-al doilea a fost mitul continentului austral, acea masă de pământ care trebuia, după geografi, să mențină echilibrul globului, ca o contrapondere la continentul asiatic.

Quirós, Mendaña, apoi Magellan, Bougainville și Cook au plecat în căutarea acestui continent din sud. Quirós a crezut că l-a găsit când a ajuns, pentru prima dată, pe coasta Noii Guinee. Pentru el, descoperirea acestui țărm este atât un imperativ moral, cât și o necesitate politică: „Această parte reprezintă un sfert din globul pământesc și, dată fiind întinderea sa, poate avea de două ori mai multe regate și provincii decât toate ținuturile peste care domnește în prezent Maiestatea Voastră, și toate acestea fără inconvenientul vecinătății cu maurii sau turcii [...]. Acolo se vor găsi antipozii Africii, ai Europei și ai Asiei Mari. Vă previn că teritoriile pe care le-am descoperit la cincisprezece grade latitudine sunt mai mari decât Spania, după cum vom relata mai departe, și decât toate regatele cu care am dori să le comparăm și că ele pot fi numite, în întregime, un adevărat paradis terestru.”²

² Pedro Fernandes de Quirós, *Memoriales de las Indias Australes* (în traducerea autorului).

După Quirós, Bougainville și Cook i-au corectat eroarea: navigatorul portughez nu descoperise nimic altceva decât insule, alte insule. Cook a murit în Hawaii, iar *Astrolabul* și *Busola* au naufragiat pe niște țărmuri pe care Dumont d'Urville va crede că le-a regăsit patruzeci de ani mai târziu. Torres, după o escală în Espiritu Santo (primul pământ descoperit după ce părăsise coastele peruane în 1606), redactează hărți atât de imprecise, că nici un călător nu va putea regăsi acea insulă până la Bougainville, care dă arhipelagului blândul nume de Marile Ciclade, apoi până la Cook, care îl botează cu tristul nume de Noile Hebride, în amintirea ținutului său natal. Torres își urmase drumul până în Noua Guinee (deja menționată de Saavedra în 1528), trecând prin fața unui promontoriu pe care nu-l identifică și care va fi mai târziu Noua Caledonie. Mitul continentului se va perpetua până la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Marele geograf și cartograf Alexandre Dalrymple încă îi acordă credit în 1770, cu puțin timp înainte ca exploratorii englezi și francezi să ajungă efectiv acolo.

Se cuvine să vorbim și despre călătorii hazardului.

Din întâmplare, Flinders descoperă coasta nordică a Australiei. Încă nu e cu adevărat conștient că este vorba despre o bucată din noul continent. Acest pământ, redescoperit în cele ce-au urmat, va lua numele continentului austral îndelung invocat de geografi. Se așteptau să fie la Ecuator, îl credeau

în Noua Guinee. Era mai la sud, mai la vest (deoarece călătorii plecau de pe coastele Americii). Dar deja lumea încetase să mai creadă că globul avea nevoie de el ca să-și păstreze echilibrul, ca un titirez oarecare.

Mitul nu imaginase însă imensitatea oceanului, acele miriade de insule și insulițe, de atoli ce acoperă o suprafață mare cât două treimi din planetă, mergând de la Tropicul Racului (din Hawaii) până în apropiere de polul austral (la extremitatea Noii Zeelande) și de la Insula Paștelui la est până în Indonezia la vest și până în Madagascar în sudul Oceanului Indian. Un continent făcut mai degrabă din mare decât din uscat, arhipelaguri, vulcani care urcă din adâncuri, recifuri de corali populate de oameni în cea mai temerară odisee maritimă a tuturor timpurilor. Un continent pe care primii călători europeni l-au străbătut fără să-l vadă. Continentul visului.

Pentru popoarele care s-au aventurat primele în această imensitate, era vorba de o realitate. Au fost ei, la început, marinari îndrăzneți, aventurieri neînfricați sau fugari care n-aveau alt mod de a scăpa de primejdia care-i amenința: război, prigoană, foamete sau catastrofă naturală? Fără îndoială, toate acestea la un loc. Pentru Dumont d'Urville, polinezienii ar fi fost supraviețuitorii unui continent înghițit de ape – o variație asupra vechiului mit al Atlantidei. Pentru G.S. Parsonson (*The Settlement of Oceania*), nu e nici o îndoială că „locuitorii Ocea-

niei au fost dintotdeauna veritabili supuși ai mării“. El notează că prima ocupație, în urmă cu aproape zece mii de ani, a început în timpul acelei scurte perioade de revoluție agricolă, când s-au inventat uneltele neolitice și olăritul, având drept consecință o brutală creștere a populației și, prin urmare, o nevoie de pământuri noi. Marinarii de meserie au fost întotdeauna fascinați de această aventură, sigur cea mai uluitoare din istoria omenirii. Căpitanul Heyen (*Polynesian Navigation*) refuză teoria lui Sharp, și anume cea a unei emigrări datorate vânturilor și curenților. „Răspândirea culturii polineziene în Pacific a fost rezultatul unui efort deliberat, și nu al unei călătorii accidentale.“ Pentru a izbuti această aventură, melanezienii și polinezienii au trebuit să pună la punct o serie de invenții geniale, valabile și în ziua de azi: piroga cu balansier, *ruerue*, piroga dublă de transportat vite și provizii, catamaranul punctat, velele din fibră de pandanus* pe vergă mobilă, navigația „trăgând de borduri“, alternând velele și vâslele, orientarea după stele, rutele trasate pe pământ în insule. Heyerdhal, într-o tentativă rămasă celebră, a încercat să demonstreze că popularea Oceaniei s-a făcut de la est la vest, plecând de pe coastele peruane.

În realitate, nu era nevoie să se recurgă la deriva întâmplătoare a plutelor de papură lăsate în voia

* Arbore din regiunile calde; dintr-o specie a acestuia se fac fibre textile (n.tr.).

LRPLS | We know what we do

vânturilor și a curenților pentru a explica o asemenea îndrăzneală. Dorința din inimile acelor bărbați și femei îi împingea înainte, îi făcea să vadă o lume nouă de care aveau nevoie. La această dorință s-a adăugat urgența care i-a izgonit spre orizont, împotriva vânturilor și a curenților, în direcția soarelui-răsare. Oare acei oameni încercau să regăsească țara strămoșilor, acolo unde trăiesc morții? Oare dădeau dovadă de simpla curiozitate a firii omenești, încât, chiar de-ar fi știut că lumea se sfârșește într-un hău fără fund care înghite marea și pământul, tot s-ar fi dus să vadă?

„Călătoria fără de întoarcere“

Piroga este un trunchi lung de arbore de pâine scobit cu toporișca (acea *adze* a arheologilor, o piatră șlefuită înfiptă într-un mâner făcut din „lemn de fier“).

E adâncă, are coca în formă de V și se leagă la tribord de un flotor din lemn de cocotier prin trei ramuri lungi de banian* și traverse încrucișate, în formă de dublu X. Pe brațele flotorului oamenii au construit o platformă de bambus pentru a transporta alimente, plante vii și apă dulce. În centrul pirogii este atașat un catarg din lemn de banian pe care se fixează vela din fibre de pandanus împletite, legată de capătul pirogii printr-o frânghie și de vârful catargului printr-o vergă de bambus ce alunecă pe un scripete de lemn negru.

În mijlocul pirogii stau femeile. Matantaré s-a înfășurat în rogojină, strângându-și la piept primul nou-născut, un prunc de șase luni care doarme cu

* Smochin indian (n.tr.).

LIBRIC | We know books

gura încheștată de sfârc. Alături de ea, Matansi s-a ghemuit pe fundul pirogii; vântul și ploaia i-au udat părul, geme puțin pe jumătate adormită. Sunt zile întregi de când piroga e în largul mării, femeile și bărbații n-au mâncat, deja li se văd coastele pe sub piele, chiar și lui Tabiri, care este de felul său mai trupeș.

La pupă și la proră, bărbații vâsleau. Matantaré ascultă plescăitul regulat al vâslelor care se scufundă în același timp în mare, un plescăit ce taie șuierul vântului și zgomotul valurilor.

Vântul a bătut constant în velă când au lăsat în urmă țărnul, iar ei credeau că vor călători până la Raga într-o clipită. Apoi vântul și-a schimbat direcția, suflă dinspre sud și dinspre est, face să pârâie vela și să scârțâie catargul, ridică ditamai valurile pe bordurile pirogii, sfredelește ca o durere și, când se întinde, ca să doarmă, Matantaré aude cum îi alunecă apa peste obraji și visează că se îneacă.

Când nu doarme, Matantaré șade dreaptă pe fundul pirogii, peste tulpinile de trestii care îi apără pe călători de umezeală. Ea privește marea. Seamănă cu un zid foarte înalt, cu o faleză, care-și schimbă locul fără conținere. Pe creasta valului e un norișor de spumă ce-și ia zborul în vânt.

Matantaré pândește semnele.

În această dimineață, când s-a trezit, a văzut o pasăre neagră și iute care atingea aproape, în zbor, suprafața mării. I-a strigat bucuroasă numele: „*Iși-iiit!!*”, iar bărbații care încă dormeau s-au trezit și

au început să râdă. Tabitan, soțul lui Matantaré, i-a spus că nu e aceeași pasăre, că e o pasăre de mare, dintre acelea care pot zbura zile și săptămâni întregi fără să se așeze pe pământ, până la capătul lumii. Dar, atunci când Matantaré a întrebat ce nume poartă, el n-a știut ce să-i spună. Nu mai văzuse niciodată una la fel.

Pasărea a alunecat în liniște pe lângă pirogă, un moment îndelungat; și, chiar dacă nu era *ișiit*-ul care se amuză să zboare încolo și-ncoace prin lagună, aproape atingând apa, la vânătoare de fânțari, Matantaré era mulțumită s-o vadă, era o ființă vie, poate un mesager al norocului. Ea a dat deoparte un colț din rogojină, pentru ca fiica sa Matankabis să poată vedea și ea pasărea, dar din cauza vântului rece copila a început să plângă, adormind la loc și sugând. Apoi bărbații au început din nou să vâslească, mai puțin pentru un scurt moment, când soarele a izbucnit deasupra zării și când bătrâna Matanwa le-a dat de mâncare, pastă de ignamă* într-o strachină.

Marea are un albastru intens. Nu sunt nori pe cer. Când piroga a lăsat în urmă țărnul, au crezut că vor muri. În prima seară, când treceau de extremitatea țărnelui, prin fața Insulei Aricilor, vântul a început să se involbureze, iar valurile izbeau piroga, năpustindu-se din toate părțile. Tabitan a

* Plantă tropicală agățătoare, cu tuberculi făinoși, folosiți în alimentație (n.tr.).

URBIS | *Journal of Urban Studies*

coborât vela, de teamă că se va rupe catargul. Fiecare talaz urca spre pirogă ca un animal cuprins de mânie, iar femeile dădeau afară apa care intra în pirogă. Matantaré asculta trosnetele flotorului, credea că valurile aveau să desfacă legăturile și să smulgă platforma. Bărbații vâsleau neconținut pentru a urca împotriva curentului și pentru a fugi de coastă. Apoi s-a întunecat dintr-odată, iar stelele nu se mai zăreau. Se auzeau doar valurile spărgându-se în recifuri, în apropiere, și scrâșnetele sinistre ale flotorului. Chiar și Matansi a încetat să geamă, ajutându-le pe femei să scoată apa, iar mâinile li se întâlneau pe fundul pirogii în apa rece.

Valurile acopereau platforma de care erau legate plantele și alimentele. În pofida zgomotelor furtunii, se auzeau distinct guițăturile înspăimântate ale singurului lor purcel, din cotețul lui de bambus. Apoi, la un moment dat, femeile nu l-au mai auzit, și, în ciuda valurilor, Matantaré s-a târât până în mijlocul platformei agățându-se de brațele flotorului și ținându-și fiica strânsă la piept. A pipăit cotețul și, printre gratii, a atins perii porcului care nu se mai mișca. A spus cu voce tare, pentru sine: „A murit.”

Când se întorcea către pirogă, valul a lovit-o atât de tare că a simțit cum fetița este smulsă de lângă ea. A țipat atunci cu deznădejde, și Matansi s-a repezit spre ea, fără s-o vadă, iar ea a apucat copilul de o mână și l-a tras pe fundul pirogii. Când a ajuns în pirogă, Matantaré tremura toată, de frig și de frică.

Iar, când a simțit la piept trupușorul cald al fiicei sale, parcă ar fi născut-o a doua oară. După aceea s-a culcat pe fundul pirogii, în pofida apei de mare care umplea coca, a zgomotului scos de vânt și a izbiturilor provocate de valuri, și a adormit.

Noaptea, după furtună, cerul e plin de stele. Piroga alunecă pe creasta valurilor, împinsă de vântul din sud. Bărbații s-au culcat în partea din față, sprijiniți pe vâsle, dorm, sau visează. Soțul lui Matantaré e Tabitan, înalt și puternic; s-a culcat în centrul pirogii, alături de soția sa, cu micuța Matankabis între ei. El privește cum vântul umflă pânza în lumina cerului și cele trei stele aliniată ce se leagănă de-o parte și de alta a catargului, în voia ruliului. Apoi, imensă și desfășurată de la o zare la alta, marea pasăre Manu, cum o numesc oamenii din Răsărit³. Aripile sale acoperă cerul din vest în nord-est, iar corpul îi strălucește alb, ca trupul rândunicilor de mare, și, în căușul unde i se îmbină aripile, el vede clar cele cinci stele ale subsuorii. Vârful nordic al aripii este Ana-tanua-vahine, Preoteasa; vârful estic, Atutahi, Bonita*. Capul-Ta'urua. Pasărea

³ Numele stelelor mari și ale constelațiilor cerului austral erau cunoscute în limba mao'hi în întregul Pacific. Manu, pasărea, evoca mitul lui Tane, zeul polinezian al luminii, simbolizat de rândunica albă de mare. Ta'urua (Sirius) semnifică de asemenea sărbătoarea și desemnează și planeta Venus.

* Varietate de ton din mările calde (n.tr.).